

A NYOMTATOTT SAJTÓ KEZDETEI EGY DÉL-ALFÖLDI KISVÁROSBAN: A SZENTESI FÜZETEK ÉS A SZENTESI LAPOK

PETŐ BÁLINT

ABSTRACT

In the case of rural Hungarian cities the first local printed newspapers only appeared after the Reconciliation or even later after the turn of the century. This was the case in Szentés, a town in the Southern Alföld: Miklós Oroszi, the mayor of the town which had at the time a population of nearly thirty-thousand was the first to try his hand at newspaper publishing. The Szentési Füzetek (Szentés Notebooks), published first in February of 1871 was not a newspaper that covered topics relating to the public sphere, but an agricultural periodical and after its issue zero no more issues were published. A few months later, however, the citizens of Szentés could hold in their hands the first locally printed „mixed content publication”, the Szentési Lapok (Szentés Pages), published and printed by János Cherrier with László Honthy as the editor-in-chief. The high quality newspaper was not a business success and was discontinued after barely a year. After this Cherrier offered his subscribers a weekly periodical that was similar to its predecessor in all regards, the Alföldi Figyelő (Alföld Inspector), which was even more short-lived with only six issues published. But the enterprising printer did not give up, in August of 1872 he released the Szentési Lap (Szentés Page) which became the success that he had hoped for becoming the town's first regularly issued, popular periodical.

Magyarországon a modern értelemben vett sajtótermékek megjelenése évszázados késést mutat a nyugat-európai államok tömegtájékoztatásához viszonyítva, s ha hazánk kisebb településeit vesszük górcső alá, ez a késés még inkább szembetűnő: a vidéki városok zöme esetében az első helyi nyomtatott újságok csak az 1867-es kiegyezést követően, illetve még később, a századforduló után jelentek meg.¹ A dél-alföldi Szentés életében sem volt ez másképpen: az akkoriban közel harmincezer lakosú városban² Oroszi Miklós próbálkozott elsőként lapkiadással.

Oroszi 1849 őszén, a szabadságharc bukását követően került Debrecenből Szentésre. A helyi református népiskola professzora lett, pótolva a posztjáról eltávolított Hajdú Lajos iskolaigazgatót.³ Oroszi 1853-ig a latin–német osztályokat irányította, amely a korszakban a gimnáziumi szintet jelentette. Szembetegsége miatt azonban otthagytá állását, gazdálkodni kezdett, és hamarosan mezőgazdasági témájú publicisztikákat is írt országos lapokba. A gazdasáradalom által egyre jobban megbecsült és a helyi lakosság körében rendkívül népszerű Oroszit 1861 elején városi tanácsnokká választották, majd rövid ideig, 1861 májusától novemberig Szentés polgármesteri tisztségét is betöltötte, Bálint László városvezető váratlan halálát követően.⁴ Az abszolutizmus térnyerése miatt azonban lemondott hivataláról, visszavonult gazdálkodni, de továbbra is aktív közéleti tevékenységet folytatott. 1865 és 1867 között országgyűlési képviselő volt, majd 1867 decemberétől ismét a város polgármesterévé választották. Politikai ellenfelei viszont hamarosan, alig fél évvel később elérték, hogy Oroszit megfosszák hivatalától, sőt le is tartóztatták. A kétéves fogság után újra a mezőgazdaság jelentette számára a megélhetést, majd 1871. februárban megjelentette a város első nyomtatott újságját, a *Szentési Füzeteket*. A hírről a *Hódmezővásárhely* (akkori írásmódja szerint: *Hód-Mező-Vásárhely*) hetilap számolt be több hónapos késéssel, 1871. június 4-i számában. A közlemény szerint a kiadó és szerkesztő Oroszi még további öt füzet megjelentetését tervezi az év során, amelyre két forintért lehet előfizetni.⁵

A *Szentési Füzetek* a megjelenés dátuma alapján valóban a város első nyomtatott tömegtájékoztatási médiuma, azonban mégsem tekinthetjük Szentés első polgári sajtóorgánumának, több okból sem. Egyrészt – habár ez még nem volna kizáró ok – nem helyben nyomtatták, hiszen a településen ekkor még nem működött ilyen jellegű vállalkozás, hanem a szegedi Burger Zsigmond-féle nyomdában. Másfelől, nem közéleti hetilapról van szó, hanem elsősorban mezőgazdasági szakfolyóiratról: a „Mezőgazdaszat, gyümölcstenyésztés és községi élet közlönye” – olvasható a profil-megjelölés az ötvenkét oldalas újság címlapján, jelígeje pedig: „Minden pályának szakismeret a vezér-fonal: E nélkül a legegyszerűbb tér is tömkeleggé válik. (Peterdi)”.⁶ Az olvasóhoz címet viselő beköszöntő cikkben Oroszi Miklós a következőképpen fogalmaz a folyóirat úttörő szerepét, hiánypótló szándékát illetően: „Mint a mezei gazdaszat és gyümölcstenyésztés szenvedélyes barátja egy szerény vállalattal

1. ábra: Oroszi Miklós

(Forrás: http://www.szentesinfo.hu/cd/helyismeret/varostortenet/kepek/02_09_04.htm)

2. ábra: A Szentesi Füzetek borítólapja

bátorkodom a közönség elé lépni, melyre engem leginkább azon tapasztalatok ösztönöznek, melyeket 20 évi gazdálkodásom alatt a mezei gazdálkodás és gyümölcstenyésztés terén szerezni alkalmam volt. (...) En nyugodtan mondhatom, hogy azt ösmerném el életem legnagyobb jóltevőjének, ki engemet gazdálkodásom s kertészkedésem kezdetén azon ösmeretekre megtanított volna, melyeket néhány küzdelmes éven át, saját tapogatódzásaim után nem kevés anyagi kárommal szereztem. Mennyire előbb volnék most minden tekintetben! Ha valahol, úgy itt mindenesetre igaz ez a régi közmondás: Boldog ember, a ki a más kárán tanulhat, és nem a magáén! (...) Az európai hírű magyar alföldnek pedig épen ezen része, a mi vidékünk, nagyon is igényli, hogy különösen a kis gazdák érdekében a mezőgazdaszat és gyümölcstenyésztés fejlesztésére minél előbb egy gyakorlati szaklap indíttassék... (...) Nem a hiuság tehát azon rugó, mely ezen szakközlöny megindítására ösztönzött, hanem egyedül a közjóra törekvés. Tapasztalásból tudom, hogy vidékünkön mik a hiányok a kisebb gazdákra nézve a mezőgazdaszat és gyümölcsészet mezején, s volt alkalmam tanulmányozni azon módokat, melyek által azon bajok némely részét orvosolni leghamarább s legkönnyebben lehet. (...) Ezek azon szempontok, melyekből kiindulva lépek e pályára; reményilem, hogy igazságszerető lelkek méltányolni fogják a közjóra célzó becsületes törekvést.”⁷

A lapban közölt cikkek jelentős hányada az előbbi célt szolgálja: a Mezőgazdaszat című cikk Szentes agrárviszonyait taglalja, s hasznos tanácsokkal látja el a gazdákat mind az állattenyésztés, mind a növénytermesztés általános kérdései vonatkozásában, részletesen kitérve a lucerna termesztésének témakörére.⁸ Az ezt követő, Gyümölcstenyésztés című írásból megtudhatjuk, hogy a település és környéke elsősorban csemegezőlő, körte, meggy, cseresznye és alma termesztésére szakosodott – utóbbival kapcsolatban a szerző megjegyzi, hogy bár jól terem, „fája nem tartós a mi száraz kemény földünkben”.⁹ Ami pedig a szilvát és a barackot illeti, azok „kevésbé otthonosak nálunk”.¹⁰ A cikkben Oroszi megemlíti – bár nem részletezi – meghurcoltatását, mikor második polgármestersége idején (lásd fentebb) saját költségén gyümölcsfaiskolát létesített Szentesen: „az árva fejemhez mért halálos csapás a városi gyümölcsfaiskolát is megsemmisítette. Midőn a méltatlanul szenvedett hosszas rabság után kiszabadultam, a városi szőlő- és gyümölcsfaiskola helyett egy 35 hold területű nagyszerű mulatókertet találtam, melyet a tanács azon idő alatt nagy költségen, még pedig kölcsönpénzen állított!”¹¹ Mint írja, a gyümölcsfaiskola megsemmisülése késztette arra, hogy – egyéb lehetőség híján – legalább folyóirata hasábjain népszerűsítse a szőlő- és gyümölcstermesztést: a következő cikkben részletes és igen szakszerű ismertetést kapunk az által a termesztett csemegezőlő-fajtákról.¹²

Ezután mindössze tizenhárom oldal foglalkozik közéleti témákkal *Községi élet* címszó alatt, de ott sem aktuális híreket közöl. Először a 48-as törvényeket kéri számon a választási rendszer, illetve a megyék rendezéséről, valamint a hamarosan

megjelenő, a községek rendezéséről szóló törvény¹³ kapcsán,¹⁴ majd egy erkölcsi jellegű, történelmi példákkal, valamint bibliai idézetekkel alátámasztott eszmefuttatást olvashatunk *Igazság a népek jóllétének alapköve* címmel, egyértelműen utalva saját személyes meghurcoltatására: „a polgároknak egymás iránti irigykedése és igazságtalansága megrontja a népek jóllétét. – Még százezre veszélyesebb az igazságtalanság, ha vele hatalom is egyesül ugyanazon embernél. – Nincs nagyobb ostora Istennek, mint az igazságtalan, irigykedő, roszelelkű, ravasz, kétszínű, boszúálló ember, midőn hatalomra jut. (...) Boldog azon nép, melynek igazságszerető előjárói és bírái vannak.”¹⁵ A *Szentes város helyzete közlekedési tekintetben* című cikkben a településnek az országos vasúthálózatba való bekapcsolását szorgalmazza, amely a gazdasági fejlődés, az urbanizáció szempontjából elengedhetetlen volna¹⁶ – a kérdéskörben már korábban, az 1860-as évek első felében is tett erőfeszítéseket a Szentesi Válsági és Gazdasági Bizottmány tagjaként, viszont a településnek még közel negyed századot kellett várnia az első vasútvonal megnyitására (1887).¹⁷ Végül egy rövid statisztikát találunk a közéleti rovat befejezéseként, amely Szentes főbb demográfiai adatait, illetve a haszonállatok számát tartalmazza az 1857-es és az 1869-es összeírás alapján. E szerint 1857-ben 26 094 lakosa volt a városnak (13 004 férfi és 13 090 nő), tizenkét esztendővel később pedig csekély, mintegy másfél ezer fős gyarapodás tapasztalható: 27 658 lakos, amelyből 13 477 férfi, 14 181 nő. A haszonállatok számát tekintve azonban jelentős csökkenés mutatkozik: 1857-ben 50 928 darabot írtak össze (lovat, szarvasmarhát, juhot és sertést), míg 1869-ben csak 35 779-et ugyanezen állatfajtákból. A legdrasztikusabban a sertésállomány fogyatkozott meg a bő egy évtized alatt: száma 13 151-ről mindössze 5231-re, tehát alig több mint a harmadára apadt.¹⁸ Az utolsó előtti, immáron számozás nélküli oldal gyakorlatilag hirdetésként értékelhető: *Szöllő-tövek és körte-oltványok árjegyzéke* címmel felsorolja mindazon szőlő- és körtefajtákat, amelyeket Oroszinál meg lehet vásárolni – „A megrendelések egyenesen hozzám intézendők”.¹⁹

A szerkesztő és kiadó több helyen tesz utalást folyóiratában a következő lapszámokra,²⁰ de tudomásunk szerint több példány már nem jelent meg a *Szentesi Füzetekből*. Oroszi Miklós sikertelen lapkiadását követően, 1871-ben családjával elköltözött Szentesről. Előbb a nógrádi Surányban gazdálkodott jól jövedelmező birtokán, később Nógrádverőcére – a mai Verőcemarosra – települt át, ott élt 1892-ben, hetvenéves korában bekövetkezett haláláig.²¹ Sajtótörténeti jelentősége helyi viszonylatban vitathatatlan, viszont lapja, mint már említettük, nem tekinthető az első szentesi modern hírközlési médiumnak – és ez nem is volt célja.

Az első helyi – és helyben is nyomtatott – hírlap megjelenésére azonban nem kellett sokáig várniuk a szentesi polgároknak: még az Oroszi-féle folyóirat kiadását megelőző évben, 1870 őszén Stammer Sándor polgármesterhez kérelmet nyújtott be Cherrier János gyöngyösi nyomdász. A Gyöngyösön, 1870. november

13-án keltezett levélben Cherrier a következőt írja: „*Tekintetes Polgármester Úr! Üzletemnek Gyöngyösről Szentes Városába leendő áttétele engedélyezése érdekében, a Nagyméltóságú Magy. Kir. Belügy Ministeriumhoz szerkesztett kérvényemet 1 db mellékletével, a' végből bátorkodom a Tekintetes Polgármester Úrhoz utalni, hogy az a Város Hatóság becses támogatása mellett, illető helyre eljuttatni kegyeskedjék.*”²² Stammer örömmel fogadta a nyomdász megkeresését, mivel eddig Szentesen ilyen jellegű vállalkozás nem működött. A város továbbította a belügyminisztériumhoz a kérelmet, egy támogató levél kíséretében: „*kérdéses üzletnek Szentes városában megnyitása a városi közönségre nézve előnyösnek mutatkozik.*”²³ A minisztérium hamarosan jóváhagyta a kérelmet, így Cherrier János a következő év tavaszán átköltöztette Gyöngyösről nyomdagépeit, illetve üzletét a dél-alföldi településre, s megindította vállalkozását – nyomda, könyv- és papíráru-kereskedés, valamint kölcsönkönyvtár – az Úri utca (ma Petőfi utca) 2053. szám alatt, özv. Balogh Mihályné házában²⁴ (az épületet azóta elbontották).

Ugyanezen év nyarán pedig Cherrier kiadásában megjelent a város első hetilapja, a *Szentesi Lapok*, az első számot 1871. július 9-én vehették kézbe az olvasók. A nyomtatott polgári hírközlés megindulása tehát ettől a naptól datálható Szentesen, amely csak minimális késést jelent Csongrád megye két másik városához képest²⁵: Hódmezővásárhelyen két és fél évvel korábban, 1869 januárjától jelent meg a hetente publikált *Vásárhelyi Közlöny* (felelős szerkesztő: Ábrai Károly, kiadó: Vodiáner Fülöp)²⁶, a következő évben a kérészéletű havilap, a *Hódmezővásárhelyi Szemle* (felelős szerkesztő: Garzó Imre, kiadó: Vodiáner Fülöp)²⁷, majd 1871. április elején indult a *Hódmezővásárhelyi hetilap* (felelős szerkesztő: Futó Mihály, kiadó: „*A lap-társulat*”)²⁸, mintegy három hónappal megelőzve a *Szentesi Lapokat*. Makón is hamarabb sikerült saját újságot alapítani: 1870. október 2-án jelent meg először a Maros „*ismeretterjesztő, kereskedelmi és közgazdasági hetilap*” (felelős szerkesztő: Szél Ákos, kiadó: Satory István)²⁹. Csongrád esete némiképp meglepő, hiszen ott csak jóval később, 1890 elején jelentek meg az első helyi újságok: januárban a *Csongrád „társadalmi és közművelődési hetilap*” (felelős szerkesztő: Csongrádi Gábor, kiadója feltehetően Sima Ferenc)³⁰, márciusban pedig a *Tiszavidék „vegyes tartalmú hetilap*” (felelős szerkesztő: Éder János, kiadó: „*A szerkesztők*”)³¹. Csongrádot e tekintetben még – az akkoriban ugyan jelentős számú lakossal rendelkező, de városi státuszt nem élvező – Mindszent is évekkal megelőzte: lakosai már 1885 februárjától saját, a településsel azonos nevű, vegyes tartalmú hetilapjukat olvashatták (felelős szerkesztője Hubacsek Pál és Szobotka Gusztáv volt, kiadója pedig „*Az alapító Egyesület*”)³².

A vasárnapi megjelenésű *Szentesi Lapok* – profilmegjelölése szerint „*Vegyes tartalmu hetilap*” – kiadója és sokszorosítója Cherrier János, felelős szerkesztője Honthy László volt, emellett Balogh János főmunkatársként szerepelt az impresszumban. Utóbbi nem sokáig tevékenykedett a lapnál: már a második számban,

az *Ujdonságok* rovatban olvashatjuk a rövid hírt, miszerint Balogh „bizonyos okoknál fogva visszalépett”.³³ Nincs adatunk arra nézve, hogy pontosan mi volt a főmunkatárs gyors távozásának oka, mindenesetre árulkodó, hogy néhány héttel később Balogh János saját készítésű röpiratot osztogatott a város lakosai körében, amelyben kritizálta egykori munkahelyét. Honthy László csípős hangvételű publicisztikában reagált *Szerkesztői nyílt levél. Balogh János urhoz* címmel. Balogh szerint „senki más, mint egy kath. segédlelkész (...) mint valami sötét korbeli lovag oly gyönyörűen száguld fekete paripáján”,³⁴ illetve utalást találunk a lap előfizetőinek alacsony számára is – Balogh János a röpiratában azt állította, hogy alatta több mint háromszáz előfizetője volt a *Szentesi Lapoknak*, amire Honthy a következőképpen reagál: „Hová tette ön az esztét, midőn ezt írta?”.³⁵ Mindebből arra következtethetünk, hogy az újság előfizetőinek száma egy-két száz főnél nem lehetett több, amely az akkor közel huszonnyolcezer fős lakosságú település viszonylatában igen szerénynek mondható. Azt, hogy a lap a kezdetektől fogva küzdött az alacsony érdeklődés okozta hátrányokkal, bizonyítja, hogy fennállása során rendszeresen visszatérő téma volt az előfizetésre történő szerkesztőségi felhívás, hol címlapra beillesztett rövid közlemény, hol rövid hír, hol pedig publicisztika formájában: „Pedig a mely megyének vagy városnak lapja van, abból lehet a megye avagy város szellemi életét megítélni” – írja Honthy László három hónappal az újság megindulása után, a kevés előfizető okán panaszkodva.³⁶ Ezen kívül egy év alatt összesen tizenhét alkalommal találunk előfizetési felhívást a *Szentesi Lapokra*, van, hogy egy lapszámon belül kétszer is.³⁷

A fejlécen megtalálhatjuk az előfizetési díjakat, eszerint egész évre 4, fél évre 2, negyed évre pedig 1 forintot kellett fizetnie az olvasónak – az egyes lapszámok külön megvásárlására nem volt lehetőség. Szintén a fejléc tartalmazza a hirdetési tarifákat: a négyhasábos hirdetés 15, a háromhasábos 10, a kéthasábos 6, az egyhasábos pedig 3 krajcárba került. Az első lapszám címlapján olvasható, *Ok és okozat. (Beköszöntésül.)* címet viselő, Honthy által jegyzett vezércikk a sajtó felelősségéről, társadalmi szerepének fontosságáról értekezik, majd meghatározza az újság célkitűzéseit: „Ily eszközt van szándékunk adni lapunk képében a nagy közönségnek, mely míg egyrésztől hű tükre leend minden a megyénk és városunk anyagi és szellemi terén mutatkozó mozgalmaknak, addig másrésztől a küszöbön álló törvénykezési s municipalis (helyhatósági) nagy átalakulás, népiskoláink, felsőbb tanintézetek, ipar, gazdaság s kereskedelem, intézetek, egyletek, melyek megyénk és városunk kebelében alkottattak s ezekkel összefüggőkérdések érdekeit fogja képviselni, szóval: megyénk és városunk helyi közlönye leend. Hű tükre kíván még ezeken kívül lenni a »Szentesi Lapok« minden a megyén és városunkon kívüleső nevezetesebb mozzanatoknak is, melyeknek hogy hű képét hazánk fővárosából, hol az eszmék, események forrásai felbuzognak – összeállithassuk, kellőleg gondoskodtunk. Ezen valóban egy-egy életkérdést képező érdekek kiváló képviselője mellett a szépirodalomnak is szentelendünk

annyi tért, mennyit egy vidéki lap szentelhet; adni fogunk hasznosan mulattató, erkölcsnemesítő s szívképző beszéyleket s novellákat. (...) Ez lapunk programja, melynek értelmében – távol minden vallásfelekezeti s önérdékű pártszínezettől – kitűzött feladatunk megoldása s célja eszközlésében lelkiismerettel akarván eljárni, tisztelettel felkérjük hazánk, megyénk és városunk lelkes közönségét: szíveskedjenek a »Szentesi Lapok« fennállását anyagi és szellemi pártfogolásba részesíteni.”³⁸

A lap mindvégig igyekezett megfelelni a fentebb idézett célkitűzéseknek, beleértve a vallási és politikai semlegességet is. Vezércikkeiben, egyéb publicisztikáiban került a részrehajlást, rendszeresen beszámolt minden jelentősebb politikai mozgalom rendezvényeiről, s teret engedett az eltérő vélemények közlésének – a városvezetés iránt azonban nagyfokú lojalitást tanúsított.³⁹

3. ábra: A Szentesi Lapok címlapja

A *Szentesi Lapok* küllemét tekintve a korban széles körben elterjedt formai jegyeket mutatta: a négyoldalas újság első oldalán a legtöbb esetben vezércikket, egy aktuális kérdéskört, problémát feldolgozó publicisztikát találunk. A legtöbbet szereplő téma az újság egyéves fennállása alatt a távolsági közlekedés, ezen belül pedig főként a vasút ügye (kilenc vezércikk), amelynek megvalósítása fontos lépés lett volna a település urbanizációja, gazdasági fejlődése szempontjából.⁴⁰ Mint a cikkekből kiderül: a kérdés nem csupán az volt, hogy mikor kapcsolják be végre Szentest az országos vasúti vérkeringésbe, hanem – a *Vasuti kérdésünk* című cikksorozat⁴¹ keretében – jelentős vita alakult ki azzal kapcsolatban is, hogy a város melyik hálózat megépítését támogassa. A tekintélyes helyi polgár, Ausländer Lajos Kiskunfélegyháza–Orosháza-vonal mellett érvelt, mások a Szolnok–Hódmezővásárhely-vonal mellett tették le voksukat.⁴² Visszatérő téma volt még többek között az iparosítás – különösen az iparegyletek alapítását szorgalmazó írások –, az oktatás, illetve több publicisztika született az 1872-es választások kapcsán is. A vezércikkek nagyobb része aláírás nélkül született, többségüket minden bizonnyal – a kor szokásának megfelelően – Honthy László felelős szerkesztő írta. Állandó rovatnak számított

a többnyire a vezércikket követő *Tárca*, ahol a szépirodalom kapott teret: novellákat, úti beszámolókat, anekdotákat, regényrészleteket, valamint verseket közölt. Szintén kiemelt helyen, általában az első vagy a második oldalon szerepeltek a városi közgyűlésekről és az akkoriban Szegváron tartott megyegyűlésekről szóló tudósítások; előbbiek gyakorlatilag hivatalos közlemény formájában jelentek meg, hiszen nem újságíró jegyezte le őket, hanem Szentés főjegyzője, Cicatricis Pál. A lap emellett rendszeresen közölt közérdekű információkat, például árverési és pályázati hirdeményeket, választási felhívásokat és eredményeket; iskolák beiratkozási és felvételi időpontjait, az év végi vizsgák idejét, illetve felhívta a figyelmet a különféle politikai, kulturális vagy más közeleti rendezvényekre, amelyek – elsősorban a bálók – sikerességéről később sok esetben be is számolt. A rendezvények közül érdemes kiemelnünk a színi előadásokat. Szentésnek ebben az időben állandó színházépülete még nem volt, de a lap lelkesen támogatta a helyi, Váradi Ferenc vezette társulatot: előadásairól közel három hónapig (1871. július–szeptember) önálló rovatban (*Szinészet*) tájékoztatta az olvasókat, s a rövid tudósítások mellé általában egy-két mondatos – építő kritikai – megjegyzést is fűzött, például: „nem tudjuk eléggé rosszulni a rendezőség azon hibáját, hogy Ippelberger⁴³ szerepét Hegyinek osztá, ki rosszul fogván fel, teljesen elrontá, nemcsak az önszerepét, hanem az egész darabot is”.⁴⁴

A második és harmadik oldalon többnyire helyi, megyei és országos, időnként pedig külföldi hírek kaptak helyet – a lap egyik nagy hibája, hogy nem volt állandó rovatszerkezete, ráadásul a rovatcímek is többször változtak az újság közel egyéves fennállása során: a többszöri arculatváltási kísérlettől minden bizonnyal az előfizetők számának emelkedését várták. A helyi és megyei eseményekről történő tudósítások között különösen értékesek számunkra azok a bulvár-, bűnügyi vagy egyéb olyan hírek, amelyek a korabeli szentesi társadalom mindennapi életébe engednek bepillantást. Ezekből például megtudhatjuk, hogy a városban rendszeresen tartottak különböző estélyeket, jótékonyági táncmulatságokat, egyleti bálókat, amelyek szervezésében és lebonyolításában élen járt a város híres vendéglőse, Rambovszky József.⁴⁵ Nem voltak ritkák a különböző bűncselekmények, tragédiák sem: olvashatunk vendéglő előtti verekedésről,⁴⁶ részeg fogatos által okozott balesetről,⁴⁷ emellett a lap nagyjából egyéves létezése során tíz erőszakos szentesi halálesetet is közöl (hármán kútba,⁴⁸ öten a Kurcába⁴⁹ fulladtak,⁵⁰ egy idős asszony öngyilkos lett,⁵¹ egy tizenkét éves cseléd lány pedig istállóútúzenben lelte halálát⁵²). A XIX. század utolsó harmadához képest elgondolkodtatónan fogalmaz a *Szentesi Lapok* az egyik vízbe fúlt, Demeter Antal esetében: „10-12 éves gyermek”⁵³ – ha a személyazonossága ismert, hiszen a nevét is említik, vajon miért nem tudták, pontosan hány éves volt? Meg kell még említenünk a viszonylag gyakori tüzeseteket is, az újság összesen hét ilyen balesetről számol be – ebből hatszor az udvaron tárolt széna, illetve szalma okozta a bajt, egy esetben pedig dohányzó fiatalok gondatlansága.⁵⁴

A különféle tragédiák mellett bőségesen jutott hely a könnyedebb híreknek, esetenként humoros történeteknek is a lap hasábjain: olvashatunk fináncokról, akiket bottal kergettek el a helyi árusok a piacról; két illetőről, akik kutyáikra kalapot téve sétáltak a városban a járókelők nagy mulatságára; idegenekről, akik majmokkal okoztak kisebb riadalmat a szentesi utcán; de említhetjük azt a debreceni polgárt is, aki visszaküldte a gázgyár díjszedő levelét, mert az németül követelte a tartozást, mire az ember ráírta, hogy „*Nichts deutsch*”, és visszaküldte a papírost.⁵⁵ Emellett megtudhatjuk, hogy 1872 elején Somogyban egy egyfűlű és egyszemű gyerek született,⁵⁶ értesülhetünk egy szíami ikerpár világra jöttéről is a Muraközben.⁵⁷ Egy állítólag 185 éves korában, 1724-ben Temesváron elhunyt öregemberről is hallhatunk,⁵⁸ vagy arról, hogy a legújabb tudományos kísérletek szerint egy ló étlen huszonöt napig is bírja, viszont víz nélkül öt nap alatt elpusztul⁵⁹ – utóbbi minden bizonnyal felettébb hasznos információ lehetett a többnyire mezőgazdaságból élő szentesi lakosok számára...

A külföldi hírek előbb *Külföld*, majd *Hirek a nagyvilágból* rovatcímen jelentek meg, amely meglehetősen rapszodikus volt mind megjelenési gyakoriságát, mind a tudósításra érdemes országok kiválasztását, mind pedig az onnan közölt információk hírértékét tekintve. A legnagyobb számban – feltehetően Cherrier János francia gyökerei miatt – a franciaországi eseményekről beszámoló, amúgy sem nagy terjedelmet élvező rovatban az aktuális politikai történések mellett olyan hírek is helyet kapnak, mint például egy francia kisasszony, aki XIV. Lajos nevét „*Kszui*” Lajosnak olvasta, mert a római számokat is betűknek hitte,⁶⁰ vagy egy nyolcvanhat esztendőös amerikai hölgy, aki még mindig sokat pörlekedik százhat éves anyósával.⁶¹ Érdekes – és bizonyos szempontból megmosolyogtató – következtetés, hogy Ausztriában történt eseményeket nem egyszer a külföldi rovatban közöltek, például egy bűvész bécsi előadásáról való beszámolót,⁶² illetve, hogy Komáromy György⁶³ meghalt Salzburgban.⁶⁴

A szerkesztőség folyamatosan igyekezett a sajtó társadalom iránti felelősségének is eleget tenni: gyakran – közvetlen kérés vagy felszólítás formájában – felhívták a helyi hatóságok figyelmét olyan problémás közügyekre, amelyek a lakosság mindennapi életét megkeserítették, avagy valamilyen veszélyt jelentettek a polgárookra nézve, illetve az is előfordult, hogy a társadalom bizonyos tagjait próbálták jobb belátásra bírni. A legtöbb esetben óvatosságra intik a lakosságot a csúszós, sáros, jeges járdákkal kapcsolatban, a hatóságok közül pedig általában a rendőrséget figyelmeztetik különböző problémás esetekre: például, hogy sok cseléd kutyákkal jár az utcán, ami veszélyes a gyerekekre;⁶⁵ hogy a vízmeregetés veszélyes a Kurca rozoga és csúszós fahídján;⁶⁶ hogy a rendőrség „*piaci járdáinkat az állongáló s beszélgető publikumtól tisztíttassa meg*”;⁶⁷ hogy egyesek éjszakánként puskákat durrogtatnak, zavarva ezzel az emberek nyugalmát;⁶⁸ hogy a csirkeüzéreket ki kéne tiltani a piacról,⁶⁹

Ország	A hírek rovatban való szereplés száma (db)	Százalékos arány
Franciaország	27	24,8
Nagy-Britannia	18	16,5
Német Császárság	14	12,8
Ausztria	9*	8,25
Oroszország	8	7,3
Amerikai Egyesült Államok	6	5,5
Olaszország	5	4,6
Törökország	4	3,7
Belgium	3	2,8
Románia	3	2,8
Perzsia	2	1,8
Argentína	1	0,9
Ausztrália	1	0,9
Csehország	1	0,9
Dánia	1	0,9
Fülöp-szigetek	1	0,9
India	1	0,9
Kuba	1	0,9
Spanyolország	1	0,9
Svájc	1	0,9
Szerbia	1	0,9
* A Külföld vagy a Hírek a nagyvilágból rovatban említve		

1. számú táblázat: A külföldi hírekben szereplő országok említés szerinti gyakorisága a Szentesi Lapokban

Forrás: saját készítésű statisztika

hogy a hatóság legyen erélyesebb, mert egy éjjeli tűzesethez hiába riasztották a tűzoltókat, nem volt sem ló, sem fecskendő, csak a csodának köszönhető, hogy nem történt nagyobb tragédia;⁷⁰ hogy az utcai üzletek sátrai túl alacsonyak (különösen a Weisz kereskedő ajtaja előtti), akadályozzák a gyalogos közlekedést⁷¹ stb. A szerkesztőség külön közleményben meg is köszönte a rendőrségnek az együttműködést: „A helyi sajtónak kötelessége az ellenőrködést megtenni, s hogy szavaink a pusztában kiáltozóéhoz hasonlóak ne legyenek, az az illető hatóság ügybuzgóságától függ”.⁷² Emellett figyelmeztették a különféle illetékeseket is, például, hogy a szivattyús kutakat pucolják ki;⁷³ hogy drága a hal a szentesi piacon, mert darabra adják, nem súlyra;⁷⁴ hogy a révészek túl sokat várakoztatják az utasokat a Tiszán – bezzeg ha az illető külön fizet nekik, azonnal átviszik a folyón.⁷⁵ A hatóságokon kívül nemegyszer fordult a *Szentesi Lapok* nevelő célzattal vagy egyéb hasznos tanáccsal a polgárok felé: a színházba járó fiatalok például ne „császározzanak” annyit az előadás alatt;⁷⁶ ha valaki tetőjavítást végez, zárja el az adott utcaszakaszt a balesetek elkerülése érdekében;⁷⁷ a színielőadásokat zavarják a vendéglőkben esténként összegyűlt kutyák hangos csaholásai⁷⁸ és a nézőtéren helyet foglaló gyerekek sírásai, kiabálásai, rendetlenkedései;⁷⁹ illetve mindenki irtsa a gazt a saját portáján⁸⁰ és kössön biztosítást, különösen a gyerekeire.⁸¹

Állandó rovat volt még a *Városi hirdetőkönyvből*, amely apróhirdetéseket, rövid hivatalos közleményeket, felhívásokat közölt; az aktuális gabonajegyzési árakat, illetve esetenként a tiszai vízállást is ismertető *Üzleti tudósítás*, valamint – bár nem rendszeres megjelenéssel – a *Nyílt tér*, ahol a szerkesztőség teret engedett – igaz, külön díjazás fejében – az eltérő olvasói vélemények ütköztetésének. Rövid életűnek bizonyult a *Szinészet* rovat, de nem az újság hibájából, hanem mert a Váradi-féle társulat 1871 őszén távozott Szentestől, és Hódmezővásárhelyre tette át a székhelyét, így a rendszeres előadások megszűntek a városban.⁸² Ugyancsak nem tartott sokáig a *Gazdászati rovat* – mindössze egyetlen megjelenést élt meg, mivel szerzője Balogh János volt, aki már az első szám után távozott a laptól, mint fentebb említettük. Három hónappal később új rovat indult a témában *Gazdászati és kereskedelmi értesítés* címmel, majd a következő év februárjában ismét találkozhatunk *Gazdászati rovattal* is az előbbi mellett.

Ha a *Szentesi Lapokat* a többségében a negyedik oldalon közölt hirdetési alapján vizsgáljuk meg, rögtön feltűnik, hogy nem csak az előfizetők, hanem a hirdetőik is lassan találtak utat a város első saját közéleti sajtóorgánumához. Az első, 1871. július 9-i lapszámban mindössze egyetlen hirdetést találunk: Zoó János festész és fényképész tudatja, hogy „fényképészeti fölvételi helyiségét” ideiglenesen Joó Károly református kántor udvarában rendezte be. A következő számban is csupán kettőt találunk: Sajó Sándor tanító oktatást vállal a nyári szünidő alatt, illetve Weinmann Bernát erősítő italt árul. Ráadásul az első lapszámok hirdetési grafikai szempontból is igen kezdetlegesek: szövegszerűek, grafikai elemeket nem tartalmaznak.

Hirdető vállalkozás vagy személy	Hirdető székhelye	A hirdető profilja, a hirdetés tárgya(i)	Hirdetések száma (db)
Handler Mór orvos	Pest	„titkos betegségek” és „elgyengült férfierő” gyógyítása	22
Rambovszky József vendéglős	Szentes	gőz- és kádfürdő, kávéház, vendéglő	22
Várady Lajos gyógyszerész	Szentes	gyógyszerek , kozmetikumok	22
Várady Lajos és Dózsa Béla gyógyszerészek	Szentes	Anatherin szájvíz és fogpaszta	20
Purjesz Dávid kereskedő	Szentes	ruhakereskedés	20
Cherrier János nyomdász és kereskedő	Szentes	könyv- és papíráru-kereskedés, írószer; tanonc részére álláshirdetés a nyomdába	9
Füchsl és Fia	Szentes	gőzfűrés malom, fakereskedés	9
Weinmann Bernát kereskedő	Szentes	erősítő ital, lópor, rosta, sparhelt, olajfestmények, bőrgarnitúra, sorsjegyek, kiadó szoba	9
Abaffy László kereskedő	Szentes	vegyes- és fűszerkereskedés	8
Csillag Ármin arany- és ezüstműves	Szentes	arany, ezüst, pipaáru	7
Dobray Sándor kereskedő	Szentes	bor, zsindely	7
Lázár és Sonnenfeld	Szentes	fakereskedés	6
Sréter Ferenc bádigos	Szentes	petróleumlámpák, zsíredények, bödönök	6
Steiner Dávid kereskedő	Szentes	ruhakereskedés	6
Schwartzkopf* Fülöp	Szentes	táncoktatás	6
Szentesi Takarékpénztár Egylet	Szentes	pénzügyi szolgáltatások	6
Vutsák János, Antal János és Balogh Mihály asztalosok	Szentes	koporsókészítés	6
Szentesi Gazdasági, Kereskedelmi és Bizományi Hitelintézet	Szentes	bankbetétek	5
* Kezdetben „Svarczkopf” formában szerepel			

2. számú táblázat: A Szentesi Lapokban legtöbbet hirdető vállalkozások és magánszemélyek

Forrás: saját készítésű statisztika

Az 5. számtól kezdve jelennek meg a professzionálisabb reklámok, ekkor már a szövegtől elkülönülve, a legtöbb esetben keretbe foglalva, egyre tetszetősebb formátumban, különböző grafikai megoldásokkal növelve a figyelemfelkeltő szerepet – a lap indulása után egy-másfél hónappal a hirdetőik egyre inkább bizalmat szavaztak az újságnak, és a hirdetések száma beállt egy viszonylag állandó szintre, csaknem teljesen kitöltve negyedik oldalt.

A fenti táblázatból láthatjuk, hogy négy vállalkozás különösen kiemelkedik a sorból, közülük is a legtöbbet hirdető személy Várady Lajos gyógyszerész volt, aki kétféle reklámot is nagyszámban megjelentetett a lapban: saját gyógyszerertára termékeit, illetve Dózsa Bélával (egy másik szentesi patika tulajdonosával) közösen népszerűsítette az Anatherin termékcsaládot.

A hirdetések száma a második évfolyam utolsó márciusi számától fokozatos csökkenést mutat: a korábban reklámokkal telített negyedik oldalnak már alig a háromnegyed részét töltik meg a hirdetések, majd a tendencia folytatódik – az áprilisi lapszámokban már csupán feleannyi hirdetést találunk, mint másfél-két hónappal korábban, s a stagnálás átnyúlik a következő hónapra is. A május 19-i (II/20.) lapszámban azonban hirtelen ismét sok hirdetést láthatunk, és egy-két kivételtől eltekintve csak olyan vállalkozásokat, amelyek eddig nem reklámoztak a *Szentesi Lapokban* (például a fővárosi Rothschild & Comp.). A régi hirdetőik pedig javarészt eltűntek a hasábkokról. Nincs adatunk arra nézve, hogy ennek pontosan mi volt az oka, bár a folyamatból egyértelműen látszik, hogy a korábbi hirdetőik egyre inkább elpártoltak az ekkor még mindig a kezdeti szinthez hasonlóan alacsony előfizetői létszámmal rendelkező újságtól. A szerény érdeklődést minden bizonnyal két tényező együttes hatása eredményezte: egyfelől a lap tipikus „gyermekbetegségei” (bizonytalan és többször változó rovatstruktúra, sok esetben a szentesiek számára érdektelen hírek, viszonylag sok helyesírási és tördelési hiba), emellett a helyi lakosságnak – még egy szakmailag makulátlan újság esetén is – több időre lett volna szüksége, hogy megbecsülje első saját hetilapját, és anyagi áldozattal – vagyis minimum negyedéves előfizetéssel – is hozzájáruljon annak fennmaradásához. Cherriernek azonban egyelőre sikerült új hirdetőket toboroznia – ő maga egyébként, ellentétben más, lapkiadással is foglalkozó, többprofilú vállalkozásokkal, nem reklámozta saját üzletét fokozott hangsúllyal, mint az a táblázatból is kitűnik.⁸³

Az üzleti szempontból nem túl sikeres *Szentesi Lapok* végül 1872 nyarán megszűnt. Cherrier János kiadó nem sokkal korábban (1872. május 30-tól) egy másik hetilapot indított Horváth Józseffel közösen, az *Alföldi Figyelőt*, amely hamarosan magába olvasztotta a *Szentesi Lapokat*, pontosabban: a két újság hivatalosan egyesült.⁸⁴ Honthy László így elvileg egyenrangú felelős szerkesztőként dolgozhatott volna Horváthtal, de annyira méltatlannak találta a helyzetet – főként, hogy nem sokkal korábban Cherrier még tagadta a *Szentesi Lapok* megszüntetési szándékát⁸⁵ –,

4. ábra: A Szentesi Lapok címlapja

hogy egy hét után kilépett az új laptól.⁸⁶ Újabb egy hét múlva azonban Horváth József is távozott,⁸⁷ ezután Cherrier János látta el a felelős szerkesztői teendőket is.

A *Szentesi Lapok*hoz küllemében, tartalmában, sőt hirdetői összetételében is nagyon hasonló *Alföldi Figyelő* nem bizonyult hosszú életűnek, összesen hat száma jelent meg. Ezt követően Cherrier ismét új vállalkozásba fogott: 1872. augusztus 11-én megindította a *Szentesi Lapot*, amely már beváltotta a hozzáfűzött reményeket, és Szentesi első stabil megjelenésű, évtizedekig létező, népszerű sajtóorgánumává vált.

JEGYZETEK

- ¹ Bővebben lásd Kókay György – Buzinkay Géza – Murányi Gábor: *A magyar sajtó története*. Budapest, 1994.; Buzinkay Géza: *Kis magyar sajtótörténet*. Budapest, 1993; Dezsényi Béla – Nemes György: *A magyar sajtó 250 éve*. Budapest, 1954.; illetve Kosáry Domokos – Németh G. Béla (szerk.): *A magyar sajtó története II/2. 1867–1892*. Budapest, 1985.
- ² Labádi Lajos: *Szentesi város közigazgatása és politikai élete 1849–1918. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXII*. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 1995. (A továbbiakban: Labádi, 1995.) 273.
- ³ Hajdú Lajos volt a szabadságharc utáni megtorlások első helyi áldozata: a bűne az volt, hogy 1849. július 1-jén lázította a szentesi lakosságot az iskola ablakából kikiabálva, az uralkodó édesanyját is nyomdafestéket nem tűrő szavakkal illette, majd pedig mindezt rölapok formájában terjesztette. Emiatt később – felségsértés vádjával – húsz év várfogságra és teljes vagyonekkobzásra ítélték. Közél hét évet töltött le büntetéséből, majd kegyelemben részesült, és a kisújszállási főgimnázium oktatója lett (lásd: Labádi, 1995. 21.).
- ⁴ Labádi Lajos: *Önkényuralmi közigazgatás – A szentesi önkormányzat változásai a múltban (VIII.)* (forrás: <http://ekonyvtar.vkszh.hu/?docId=37076>. A letöltés ideje: 2016. augusztus 15.)
- ⁵ Labádi Lajos: *Egy elfelejtett polgármester. Emlékezés Oroszi Miklósról (1822–1892)*. Szentesi Élet, XXIII. évf. (1992) 40. sz. (A továbbiakban: Labádi, 1992.) 3.; illetve Labádi Lajos: *Az első szentesi folyóirat – 135 éve jelent meg a Szentesi Füzetek*. Szentesi Élet, XXXVII. évf. (2006) 22. sz. (A továbbiakban: Labádi, 2006.) 2.
- ⁶ Szentesi Füzetek, 1871. február, I/1. (A továbbiakban: Szentesi Füzetek) 2. – a lapszámozást tekintve hibás a kiadvány, ugyanis a borítólapot nem számolja bele: a számozás a tulajdonképpen 3. oldalon indul, vagyis azt tekint 1. oldalnak. A szövegben említett jellege viszont a valós – és nem a korabeli téves számozás szerinti – 2. oldalnak értendő. Ugyanezen az alapon eltérő lehet a kiadvány megítélése összes terjedelem szempontjából: csupán 48 számozott oldalt találunk, viszont, ha a borítólap négy oldalát is bele vesszük – márpedig jogosan, hiszen mind a négy oldalon található szöveg vagy más grafikai objektum –, akkor 52 oldalas újságról beszélhetünk. Jömagam az utóbbi számozást tartom helyesnek, így a további hivatkozások esetén az általam jelölt oldalszám eltérő a folyóiratban olvashatóhoz képest. A félreértések elkerülése érdekében zárójelben közlöm az eredeti számozást is (a szerző megj.).

- ⁷ Szentesi Füzetek, 3–6. (eredeti számozás szerint: 1–4.)
- ⁸ Szentesi Füzetek, 7–17. (eredeti számozás szerint: 5–15.)
- ⁹ Szentesi Füzetek, 21. (eredeti számozás szerint: 19.)
- ¹⁰ Uo.
- ¹¹ Szentesi Füzetek, 24. (eredeti számozás szerint: 22.)
- ¹² Szentesi Füzetek, 24–37. (eredeti számozás szerint: 22–35.)
- ¹³ Az 1871. évi XVIII. törvénycikk (*a szerző megj.*)
- ¹⁴ Szentesi Füzetek, 38–40. (eredeti számozás szerint: 36–38.)
- ¹⁵ Szentesi Füzetek, 44–47. (eredeti számozás szerint: 42–45.)
- ¹⁶ Szentesi Füzetek, 47–49. (eredeti számozás szerint: 45–47.)
- ¹⁷ Labádi, 2006. 2.
- ¹⁸ Szentesi Füzetek, 50. (eredeti számozás szerint: 48.)
- ¹⁹ Szentesi Füzetek, 51. (eredeti számozás nincs)
- ²⁰ Például: „Ezeknek gyümölcsészeti leírásuk a következő füzetben fog közöltetni.” (Szentesi Füzetek, 51. – eredeti számozás nincs); vagy „A megyék rendezéséről szóló törvény már készen van, a községek rendezéséről szóló törvény pedig az országgyűlésen rövid időn tárgyalás alá jön. Tehát a jövő füzetben már mi is foglalkozhatunk ösmertetésével.” (Szentesi Füzetek, 38. – eredeti számos szerint: 36.)
- ²¹ Labádi, 1992. 3.
- ²² Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára, V. B. 145. b) Szentes Város Tanácsának iratai 1849–1872 – Tanácsi iratok, 2026/1870.
- ²³ Uo.
- ²⁴ Labádi Lajos: *A város első nyomdása és lapkiadója – Százhusz éve hunyt el Cherrier János.* Szentesi Élet, XXXVII. évf. 25. sz. 2.
- ²⁵ Szegedet természetesen nem számítva, hiszen közigazgatásilag nem tartozott Csongrád megyéhez – itt jóval hamarabb találkozhatunk helyi nyomtatott sajtótermékkel: 1849-ben, még a szabadságharc ideje alatt jelent meg a *Tiszavidéki Újság* és a *Szegedi Hírlap*, 1858-ban érdekes próbálkozás volt a német nyelvű, *Ben Chananja* nevű, zsidó felekezeti folyóirat; majd 1859-ben megindult a város első jelentős, huzamosabb ideig megjelenő közéleti hetilapja, a *Szegedi Híradó*. (Bővebben lásd Lengyel András: „Közkatonái a tollnak...” – *Vázlatok Szeged sajtótörténetéhez.* Szeged, 1999. 13–19.)
- ²⁶ Kárász József: *A Csongrád megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1843–1970.* Szeged, 1974. (A továbbiakban: Kárász, 1974.) 120.
- ²⁷ Kárász, 1974. 58.
- ²⁸ Kárász, 1974. 55.
- ²⁹ Kárász, 1974. 79.
- ³⁰ Kárász, 1974. 26.
- ³¹ Kárász, 1974. 110.
- ³² Kárász, 1974. 83.
- ³³ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 2. sz. 3.
- ³⁴ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 6. sz. 1.
- ³⁵ Uo.
- ³⁶ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 14. sz. 1.
- ³⁷ Lásd a Szentesi Lapok 1872. március 24-i (II/12.) számának 1. és 3. oldalát.
- ³⁸ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 1. sz. 1.

- ³⁹ Az említett Honthy-féle beköszöntő cikken kívül az első szám 4. oldalán, az *Ujdonságok* rovatban még egyszer deklarálja a szerkesztőség a lap politikai semlegességét (*a szerző megj.*).
- ⁴⁰ Szentes és környéke abban az időben nem rendelkezett megfelelő minőségű közutakkal, sem vasúttal, egyetlen szállítási lehetőség adódott: a Tisza, s mindez nagymértékben akadályozta a település gazdasági fejlődését – lásd Ausländer Lajos: *Szentes topografiai, (helyrajzi) közlekedési és kereskedelmi viszonyai*. Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 1. sz. 1–2.
- ⁴¹ Lásd: Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 9. sz. 1–2.; I. évf. (1871) 10. sz. 1.; I. évf. (1871) 17. sz. 1–2.; I. évf. (1871) 18. sz. 1.; I. évf. (1871) 20. sz. 1.
- ⁴² Először a Szolnok–Hódmezővásárhely-vonal részeként épült meg a Kunszentmárton–Szentes helyiérdekű vasútvonal, 1887-ben adták át, majd – ugyanebben az esztendőben – engedélyezte Baross Gábor miniszter a Kiskunfélegyháza–Orosháza-vonal terveit is. Hat évvel később, 1893 októberében megindult a vonat-közlekedés Szentes és Hódmezővásárhely között is; végül, a következő évszázad folyamán mindkét vasútvonal teljességgel megvalósult – bővebben lásd Rózsa Gábor: *Száz éves Szentes vasútja*. MÁV Szentesi Építési Főnökség – MÁV Körzeti Üzemfőnöksége, Szentes, 1987.; illetve Vörös Gabriella (szerk.): *Száz éves a volt Szentes–Hódmezővásárhely helyiérdekű vasút: 1893–1949 – tanulmányok*. Koszta József Múzeum, Szentes, 1993.
- ⁴³ A korban népszerű, Karl August Görner által írt, *Angolosan* című vígjátékról van szó, lásd: http://mandadb.hu/common/file-servlet/document/47430/default/doc_url/187212161900.pdf. (A letöltés ideje: 2016. augusztus 26.)
- ⁴⁴ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 8. sz. 3.
- ⁴⁵ A lengyel származású Rambovsky 1865-ben költözött Nagyszentmiklósról Szentesre, és kibérelte a város főterén álló (azóta megsemmisült) *Zöldkoszorú* vendégfogadót, később megszerezte a mai Széchenyi-ligetben álló, általa „*Újvilághoz*”-nak keresztelt vendéglő (később évtizedekig ebben működött a Koszta József Múzeum, ma üresen áll) és a fürdő bérleti jogát is. Ő biztosított fellépési lehetőséget a színtársulatok számára is: a főtéri vendéglője udvarán nyári színpadot alakított ki, később – a vendéglő jelentős átépítése után – téli színpadot is létesített, emellett díszes kávéházi helyiséget is elkülönített. 1884-ben ő szervezett először a városban virágkiállítást. Három évvel később Szegedre költözött, ahol előbb a *Fekete Sas*, majd a *Hétválasztó* nevet viselő szállodát működtette. 1889-ben vendéglősként részt vett a párizsi világkiállításon. Budapesten hunyt el 1894-ben, ötvenkilenc éves korában. (Lásd Labádi Lajos: *Városunk leghíresebb vendéglőse – Száztíz éve hunyt el Rambovsky József*. Szentesi Élet, XXXV. évf. (2004) 41. sz. 2.)
- ⁴⁶ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 20. sz. 3.
- ⁴⁷ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 7. sz. 3.
- ⁴⁸ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 13. sz. 3., illetve II. évf. (1872) 21. sz. 3.
- ⁴⁹ A várost kettészelő, a Tiszába ömlő csatorna (*a szerző megj.*).
- ⁵⁰ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 2. sz. 3.; I. évf. (1871) 6. sz. 3.; I. évf. (1871) 8. sz. 3.; II. évf. (1872) 19. sz. 3.
- ⁵¹ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 15. sz. 3.
- ⁵² Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 18. sz. 3.
- ⁵³ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 19. sz. 3.
- ⁵⁴ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 6. sz. 3.; I. évf. (1871) 7. sz. 3.; I. évf. (1871) 12. sz. 3.; I. évf. (1871) 15. sz. 3.; I. évf. (1871) 18. sz. 3.; II. évf. (1872) 11. sz. 3.; II. évf. (1872) 16. sz. 2.
- ⁵⁵ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 12. sz. 3.
- ⁵⁶ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 6. sz. 3.
- ⁵⁷ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 16. sz. 3.
- ⁵⁸ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 21. sz. 3.
- ⁵⁹ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 15. sz. 3.
- ⁶⁰ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 13. sz. 3.
- ⁶¹ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 13. sz. 4.
- ⁶² Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 14. sz. 3.

- ⁶³ Komáromy György (1817–1872): 1843–44-ben és 1847–48-ban Bihar megye követe az országgyűlésen, majd 1848–49-ben ismét képviselő. Részt vett a szabadságharcban, ő alakította Károlyi István gróf huszárezredét, ahol századosi rangban szolgált. Világos után Josefstadtban raboskodott, kiszabadulása után Párizsban telepedett le. A porosz–osztrák háborúban a Klapka-légió egyik szervezője volt, az 1861-es országgyűlésen képviselő. (forrás: http://mek.oszk.hu/03200/03260/html/Index_elemei/Lonyay_cd_frameset/Navbar/Framesetek/Poli%20hatter%20oldal/Labjegyzetek/Labjegyzet30.htm. A letöltés ideje: 2016. augusztus 27.)
- ⁶⁴ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 19. sz. 3.
- ⁶⁵ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 5. sz. 3.
- ⁶⁶ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 10. sz. 3.
- ⁶⁷ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 9. sz. 3.
- ⁶⁸ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 13. sz. 3.
- ⁶⁹ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 11. sz. 3.
- ⁷⁰ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 11. sz. 3.
- ⁷¹ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 18. sz. 3.
- ⁷² Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 11. sz. 3.
- ⁷³ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 6. sz. 3.
- ⁷⁴ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 20. sz. 3.
- ⁷⁵ Uo.
- ⁷⁶ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 5. sz. 3.
- ⁷⁷ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 6. sz. 3.
- ⁷⁸ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 8. sz. 3.
- ⁷⁹ Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 10. sz. 3.
- ⁸⁰ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 24. sz. 3.
- ⁸¹ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 4. sz. 3.
- ⁸² Szentesi Lapok, I. évf. (1871) 12. sz. 3.
- ⁸³ Ellentétben például a magyarkanisizai vállalkozóval, Bruck P. Pállal, aki lapjának, a *Kanisizai Újságnak* tekintélyes hányadát (általában a hirdetési oldal felét) saját vállalkozásai népszerűsítésére használta (a szerző megj.).
- ⁸⁴ Alföldi Figyelő, I. évf. (1872) 2. sz. 1.
- ⁸⁵ Szentesi Lapok, II. évf. (1872) 23. sz. 1.
- ⁸⁶ Alföldi Figyelő, I. évf. (1872) 3. sz. 3.
- ⁸⁷ Alföldi Figyelő, I. évf. (1872) 4. sz. 1.